

EUSKERA BATUAREN BILLA

(Ernani'n 1970-n emandako itzaldia)

Ernani'ko euskaldun eta euskalzale jatorrak: agur, agur t'erdi.

Aspaldiko euskal-agur jakin onekin azaltzen naiz zuen aurrera nere gaurko jardun onj asiera ematerakoan. Eta gaiari ekin baiño leen, aitorpen gar, bia egjin bear dizuet: alegia, zeuok, Ernani'ko semeok, zeuon senari zintzo ta leial eusten diozute. Zeuon senari eta leenari. Garbi esateko. zeuon euskalduntasunari. Erririk gutxi du Euskalerrriak Zuen errjak aña iangille erakutsi ditzakenik euskal-ljteraturaren alorrean. Nolako langilleak, gero! Kardaberaz, Iturriaga eta Gregorjo Arrue bezelako idazlerik ez da noiznaiz ez non-nai azaldu Euskalerrrian joandako gizaldietan. Aien senari eutsi nai djozute zeuok, noski; aien en!borreko ezpal izan nai dezute. Egunotan antolatu dituzuten itzaldi auek ori salatzen dute. Zuen jatorria ez dezute ukatu izan nai. Zeuok zeuon buruaz, zeuon euskalduntasunaz lotsa ez zareten bezela, zuen arbasoak, eta aipatutako jru Ernani'ar aiek, Kardaberaz, Iturriaga eta Arrue ere, ez djra gaur zeuokin lotsa. Ez al dituzute maixu aundi aiek, bein ere aaztuko. Gaurko egun au ere aiekin dituzuten lokarriak estuago egiteko izango al da !

Nere itzaldiaren gaia zeuok jarria da, euskeraren batasunari buruzkoa. Gizaldiz gizaldi nolako pausuak eman diran batasunaren bjlla, nola azaldu dan kezka au, nola ikusi zuten gorabeera au antziñako gure klasikoek, eta oraintsuagoko aldietan auzi au nola erabakj nai izan dan, ori guzti ori jakin eta ikusi nai dezute. Nere alegintxo a egingo det zuoi ontan atsegin ematen. Aurretik (ala eskatzen dizuet), nere utsengatik izango al det zuen barkamena !

Itzaldi onek bi zati izango ditu, bi zati nagusi: euskeraren batasuna antzinako euskal-idazleetan, leenbiziko zatia; eta batasun ori, oraiñagoko ekiñaldietan, bigarren zatja. Azkenengo zati ontan, bj batasun aztertuko djtugu, alegia, euskal-ortografiaren batasuna, eta euskera idatziarena.

Euskeraren batasuna euskal-klasiko diralakoetan

Gai ontan sartzean, berau aipatuaz batera, galdera bat edo beste etorriko zaio askori burura: Baiñan euskera batuaren auzi eta kezka au ez al da, bada, oraintsukoa, gure egunotakoa? Gure klasikoek ez ote zuten, bada, idatzi, iñolako kezkarik gabe, berez berez? Ez ote zerien aje, txoriari bere txjnta bezela, beren euskera jatorrizkoga, tokian tokikoa? Galdera auei ezezko erantzuna eman bearrean gaude.

Euskaldunak berandu asi ziran euskera idatzia erabiltzen, eta artara jarri ziraneko, beren kezka eta ardurak izan zjtuzten nola idatzjko. Bertatik oartu zjran ez zala Euskalerrri osoan euskera berdijña egiten, ez urlbjltzekorik ere; ba-zala aldea euskeran errialde batetik bestera. Au jkustek gogoetaka jartzen zituen zein bide artuko, nolako euskera erabilliko, euskaldunik geiagok ulertzeko eran nola idatziko.

Au ikusteko, gure literatura zaarrari gain-begjratu bat ematea aski degu.

Asi gajtezen gure idazle zaarrenetako bategandik, Leizarraga gandik. Beskoitzeko seme au, Testamentu Berriaren euskeratzaile au, amaseigarren mendekoa degu. Datorren urtean izango dira laureun urte Testamentu Berri ori eta beste lan !batzuk argitara z ituela. Apa iza izana zan eta gero Protestante egiña. Protestanteen aginduz ekin zion bere lanari, beste euskaldun batzuek lagundurjk.

Nola idatzi, nolako euskera erabili? Orra asieratik izan zuen kezka. Gogoz eldu zjon lanari, baiña bere borondate ona gorabeera, bein ibaiño geiagotan izan da dana bertan beera uzteko zorjan, eta beldur da ez ote duen asitako lana bukatuko. Batetik antzu eta landu gabea ikusten du euskera. "Oraino, traslationetan behintzat, usatu gabea". Orrez gajnera, gure Izkuntza ainbat zatitan puskatua dago. "Bat-bederak daki Eskuel-Herrian kasi etxe, batetik berzera ere mintzatzeko maneran zer diferentia eta djversitate den".

Au ikusirik, zein bide artzen du Leizarragak? "Ahalik gehiena guzjej adieraztearj jarreiki izan gaitzajza, eta ez xoil edozein leku jakineko lengoaje bereziri".

Itz auetan naiko argi ikusten degu nola ezagutzen zuen Leizarragak euskera-aren egoera eta nola jo duen banatasun artatik nolabaiteko batasunera. Leizarraga onen euskera ez da izango ez angoa ez emengoa, iñongo leku jakjñekoa; alik eta geienek ulertzekoa erabiltzera saiatuko da.

Lapurtarra zan bera, baiña aaljk eta geienentzat idaztearren, gogoan izango du Zuberoa ere, eta Zuberotarren euskera. Eta auentzat iztegj labur lbat ere jarri zuen azkenean, Lapurdiko itz batzuei Zuberoko ordajñak aurrean jarrita.

Urrengo gizaldjan, beste idazle batek ez du jokabjde berdjña artuko, ain zuzen. *Materra* euskaldun berria da, gaur esango genukenez. Kanpotik etorria da Euskalerrira, Sara aldera, eta Sarako euskera ikasi du, ez besterik. Ba-daki onek ere ez dala Euskalerrj guztian berdin mintzatzten, baiña ez berari dakiena besteirik eskatu. Ala aitortzen du berak: "Badakit Eskual-Herrian anhitz moldez mintzatzten direla, eta nori bere herriko euskara zaikala hoberenik eta ederrenjk. Eta handik gogora emajten deraut ene eskribatzeko molde haur etzaiela guztiei ongi idurjtuko. Baina nahi dut iakin dezaten halakoek nik hizkuntza hunetan dakidana Saran jkasia dudala eta hango euskara ongi erabiltzen badut, ez naizela gaitz erraiteko, eta ez arbuiatzeko, zeren ezpajtakit nik hangoa baizen. Ordea ea Sarako euskara denz Eskual-Herriko hoberena eta garbiena, ez naiz ni hartan sartzen; bat bederak emanen du bere iduririk. Eta Sarako eskuara hunetzaz kontent eztenak ezkiriba beza bertze eskuara hobeago batez eta hobekiago; ez naiz ni hartatik bekaiztuko eta ez inbidioz izanen".

Asistarraren seme zintzoa Aita Materre au, eta ala pakezalea auzi ontan ere. Baiña or degu idazle onen aitortpena gure euskeraren banatasunari buruz.

Gizaldi berean, eta Saran bertan dugu gure klasikoetan klasikoaren ospea duen idazlea: Axular aundia. Gure banatasunaren lekuko au ere, eta batasunaren nolabaiteko eragille. Banatasun orrek kezka jartzen du. Ezin dezake idatzi euskaldun guztiek ulertzeko eran. Ala ajortzen du berak: "Badakit... ezjn heda nai-tekeiela euskarazko mintzatzte molde guzietara. Zeren anhitz moldez eta differentiki mintzatzten baitira Nafarroa Garaian, Zuberoan, Lappurdin, Bizkaian, Ipuzkoan, Alaba-herrian eta bertze anhitz lekutan... Batek erraiten du *behatzea*, bertzeak, so *egittea*; batek *aserretzea*, bertzeak *samurtzea*; batek *ilkhitzea*, bertzeak *jalgi*

batek *athea*, bertzeak *bortha*; batek *erraitea*, bertzeak *esatea*; batek *liskartztea*, bertzeak *ahakartzea*; batek *hauzoa*, bertzeak *barridea*; batek *aitonen semea*, bertzeak *zalduna*. Finean, bat? bederak bere gisara, antzera eta molde-ra; ez dituzte euskaldun guztiek legeak eta azturak bat, eta ez eskuarazko mintzatzteak ere, zeren erresumak bajituzte different".

Nondik norako bidea artuko du Axularrek olako banakuntza ori nolabait berdintzeko eta aalik eta geieni atsegin emateko? Bat, Lafitte jaunak aipatu eta argjtan jarri duena: itz eta esaera berdintsu asko, sinonjmo asko erabiltzea, era batera eta elkarren gainka. Orixe egin ornen zuten antxiñako frantzes-idazle askok ere, esaterako, Rabelais ospetsuak. Iñojz, euskerak bi itz dituenan elkarren atzekoak edo bi eratara erabiltzen diranak, biak jartzten ditu Axulafrek; eta batera liburuaren barruan, eta beste erara bazter batean, aldamenean, "bat-bederak kontentamendu duen amoreakgatik".

Beraz, Axularren euskera geien batez Saran erabiltzen zana izan arren, badu beste euskalkietako kutsu bat baiño geiago, nola edo alako batasunaren billa saiatuz.

Mende bera, XVIgarrenekoa, bukatu baiño leenago, or legu beste idazle bat kezka eta joera berdintsuarekin, Tartas, Onsa hjltzeko Bjdja idatzi zuena. Leizarra eta Axular, biak euskeraren aldetik, Lapurditarak ditugu. Tartas Zuberotarra da. Zuberon bizi zan gaiñera, Aruen; ¿baiña ez du Zuberoko euskerara osooan jotzen. Zergatik? Batasunaren kezkaz, jrakurle geiagoren billa. irakurle geiago izatearren, Zuberokoa baiño euskera zabalago batez idatzi nai du. Eta orren jakitun jarri nai izan du irakurlea.

Olena dio: "Ene euskara eta lengoajja eztakit aprobatia izanen denez, bai da ez. Badu orotarjk zerbajt; Zuberokoa, Baxenabarrek eta Lapurdjk eman drauko zerbait, baina ez oro. Aruen egin dut neure pieza pobria; hanko lengoajja ezpada aski eder, hanko euskarak du ogena, eta ez euskaldunak". Benetan aitorpen apala auxe. Geienok, nik uste, bakoitzak geure erriko euskara jotzen degu onenetakotzat.

Bidasoaz andiko idazleekin jarraituz, urrengo mendean, amazortzigarrenekoan, beste idazle aundi bat degu: Joanes Etxeberri. Bestaldekoa izan arren, emendikoen artean eman zuen bizirik erdia: Beran, Ondarrabin, Azkoitin. Axularren goresle porrokatua degu bera. Urdazubitarra ornen degu euskal-idazleetan majxurik aundiena, eta euskerarik ederrena, Sarakoa Baiña beste euskera-molderik baztertu gabe. Gure euskera molde eta era askotakoa bada ere, gure artean ez da ontan gertatzen beste izkuntza askorekin gertatzen ez danik. Euskera-mota asko ornen degu, baiña euskera bat bakarra ornen da.

Etxeberrik beste aurrekoek baiño sakonago eta luzeago jorratzen du gai au. Entzun zer djon: "Diferentzia molde hau kausjzen da zernahi bertze hizkuntzetan ere, bereziki italiano, erdera eta frantzesean". Izkuntza auek "bere ethorkia dute-larikan latinetik, guztiarekin ere diferentziatzen dira elkarren artean; batak latinetik hartu tu hitz batzuek, eta bertzeak bertze batzuek; batak signifkantza batean, bertzeak bertzean; batzuek letrak kenduz, bertzeak berretuz; bertze batzuek letrak aldatuz, edo kanbiatuz eta trukatur; batek labur zena egin du luze, eta bertzeak kontrara luze zena laburtu du... Eta halatan, guztjetan agerj da apur bat gora behera batean gehiago, bertzean gutiago, nonik duten bere ethorkia; eta oraino hautan ere kausitzen da, izan arren hizkuntza eta erresuma berekoak, diferentzia badela herritik herrira hitzetan eta mintzatzeko maneretan. Batzuek delikatu, bertzeak moldegaizki; batzuek mintzoari emaiten diote bertzetarik mintzaira diferentia; ordea, hargatik hekien hizkuntza mueta bat da, hala nola eskuararik bat baizi ez baita". (Euskuararen Hatsapenak, 54).

Onela itz egin zigun bere liburu batean, Eskuararen hatsapenetan. Eta Lapurdirj zuzendutako Gomendiozko Karta edo Gutunean dioena are argjagoa eta gogorragoa da:

"Euskalherriatik ilkhitzen garen bezain laster, hizkuntza arrotzen premian jartzen gabela. Eta oraino, bertzalde, geure herritik ilkhi gabe Euskalherrian berean barrena, geure artean dugu pena eta nekhe ondikoizko hau: zeren geure hizkuntza propjala baitarabilau hain nahasia eta trukatua, non eskualdunok gerok pena eta nekhe baitugu elkharren aditzeko.

"Ezperen bat bedi Nafarroa Beherearra edo Zuberotarra Bizkaitarrarekin, edo Alabesarekin, eta Otxagabiarra edo Erronkeleza Baztandarrekin eta Lapurtarrarekin, edo zejn-nahi Eskual-herriko aldebatekoa bertze— alderdikoarekin, eta ikhusjko duzu elkhar ezin adi dezaketela; ajtziatik, elkharri rudituko zaizkio Eskualdunak direlarik, eztjrela hizkuntza bereoak" (318).

Au irudipen utsa dala esan digu leentxeago. Euskerarik, izan, bat bakarra baitik ez dagula. Baiña nondik dator gure arteko ezbear au, ezin aditu au? Jakingarri dala uste det Etxeberriko ortaz djoena "Hau heldu da Eskualdunek bere hizkuntza propjala ez estimutan idukiz, eta munduko bertze gainerako jendaki guztiek bere hizkuntzan izkiribatzen duten bezala, Eskuaraz izkiribatuz faltaz. Baldin bertze hizkuntzetan bezala, izan balira lehenagotik liburuak eskuaraz izkiribatuz, hetan begiratuak eta altxatuak egonen ziren gauzen izenak, eta mjntzatzeko hitz eta manera eskuarazkoak; eta gisa hunetan baliatu ginakeen hetaz mintzatzeko. Baina nola izan baitira hain apurrak eta gutiak ezkuaraz argitarat ilkhi diren liburuak; hargatik aldebatekoak ezin jakin zetzaken bertze alderdiko hitz guztiak eta gauzen izenak. Eta hala denborarekin edozein lekhutan joan izan dira hitzak eta gauzen izenak, apur bana emekj emeki bertze gauza guztiak bezala, trukatuak, eroriz eta ahantziz" (319).

Emen eman digun irjtza ez al da gogotan artzekoa? Gure artean euskeraz idazteko oitura zabalduagoa izan bagenu, batzuen eta besteen euskera ezagutzeko aukera ohea izango genuen. Orrela, bazter bateko itzak bestera zabalduko ziran, eta ez ziran besteentzat ain arrotz eta bitxi izango. Orrela euskaldun guztiok elkar aberastuko genuen, eta aberatsago eta ugariago egjngo geure euskera.

Baiña beste ezbearrik ere izan degu euskaldunok eta ez du etxeberrik salatu gabe uzten: "Lehenago Espaiña guztian eta Frantziako anhitz herritan Eskuaraz bertze mjntzorik etzelarikan; egun dakusagu zejn herri gutitan mintzo garen eskuaraz; eta oraino mintzo garenoi ere eskas zaizkigu hainitz hitz eta izen lehenagokoetatik. Zeren hekien lekhuak hartu baititugu bertze batzuek hizkuntza arrotzetatik; eta hek ere ez gisa berekoak guztiak; zeren batek hartu baitu hizkuntzagbatetik, eta bertzeak bertzetik".

Ez ote dago argj asko? Gure izkuntzak ainbat adar ezberdin jzateak baditu bi iturri, Etxeberriren iritiz: batetik, gure literatura urria eta elkarrekin artu-eman gutxikoa izateaz, antxiñako euskeraren ondasun asko galdu egin ditugu, eta lekuren batean bizirik iraun duten itzak ere ez dira beste lekuetara zabaldu. Bestetik, galera ori najko ez dala, inguruko erderetara jo dogu itz berri eske, galduen utsunea betetzela; o. Eta inguruko erderak bitik gora diran ezkerok, ezberdintasuna geitu eta aunditu bes terik ez degu egjn, eta gure arteko zuloa, aditu eziña, aundjago biurtu.

Orra, euskeraren zorigajtza, egoera negargarria. Orra zergatik jdazleak ainbeste kontua erabili, bear duen, artamuka, zoritxar ori irakurlearen onetan nola garajtuko.

Mendiburu eta Kardaberaz

Kontu eta ardura ori ez zan izan Bidasoaz andjko idazleena bakarrik. Emendikoena ere izango da, emendikoak literaturarako beranduago esnatu bagiñan ere.

Amazortzigarren mendean asi giñan aspaldietako lozorroa astintzen. Larramendi aundiaren iritzj eta ibultzadarekin batera. Ba-djtugu orduko bi idazle ugarj eta bikain: Mendiburu eta Kardaberaz jesuitak. Bjarrena, zuen erritarra, Ernani-ko semea.

Biok ikusi zuten euskera puskatan zatiturik Biak jakiñean daude zatiketa orrek nolako kalte eta okerrak ekartzen dituen eusal-idazlearentzat.

Mendiburu mugaz andiko Etxeberriren iritzi berdintsukoa da. Euskerazko libururik gabez, euskerak anjtz itz galdu ditu, eta nonbaiten bjzjrjk gelditutako asko euskaldun guztiek ez dituzte aditzen. "Badira Nafarroan, euskarazkoak izanagatik, Probjntzian geienak aditzen ez djtuzten izketak edo itz egiteak, baita Probjntzian ere Nafartarrentzat berrjak diruditenak; eta Probjntzjako bazter batzuetan adjntzen dira beste askotan adjntzen ez diran zenbait itz egite".

Beraz, Mendiburuk zer egingo du? "Non-nai aditu ditezkeanak billatu ditut, alegiñean artzen ditudala orretarako, euskerazkoak utzirik, beste zenbait itz". (Jesusen Bihotzaren Debozjoa).

Orrela esaten dio Jesusen Bihotzaren Debozjoa-liburuaren sarreran jrakurleari. Liburu oni Larramendik jarj zjon beste itzaurre bat. Edo, zeatzago esateko, liburu orrek itzaurre bezela, Larramendik Mendibururi egjndako karta dakar, orduko euskaldun gaizkj-esale berritsuentzat batere leguntasunj gabe-ko karta, benetan. Gogor erasoten dje Larramendik or euskera gutxi esten duten euskaldun eroei. "Gogajkarrjena da, txarlari oiek ikustea ta aditzea nola dauden ixekaz ta muxinka euskera ederki dakitenen jolasari, bein Nafarroako *mintzoa* dala, gero Bizkaiko *barbeta dongea*, batean *ausez* ere Goierjko jzke-ta dezula: bestean, *noaskiro*, Beterjko; atxurlarien eta nekazarien hitzera dala hura, baserritarra dirudizula, eta milla onelako astakeria Ez dute jzen oberrik merezi".

Mendibururi, berriz, esaten dio ongj egin duela bateko eta besteko euskera naaste erabilliz. "Ongi egin dezu Nafarroa'ko hjtzen batzuek ekartzea, egokiak diranean, eta besterik eztanean. Zeren lanbizian eta bat-batean aditzen ezpadjra, aurki adituko dira eta geienak dagoaneko editzen ere badira; eta ala euskera bide batez edertzen eta ugaritzen da. Etzaitzatala tontotzarren erausiak ozpindu eta ikaratu... Zer degu, astoren batek edo bestek esanagatik eztala onelako hjtza emengoa, edo eztuela aditzen? Nafarroan *irri*, Bizkaian *barre*, Probjntzian ferra egiten zaiela onelako ta alako hitzen batzuej? Suertez ere neurri ederra genduke hizketarako, besterik ezpagendu. Gizon zuhur, zintzo, menak eta jakintsuak gure alde ditugunean, eztiagu jendalla orjei jaramon bear, ez eta a;en esamesanaz ajo-larik arto".

Urrengo liburuetan ere bide berdjñetjk joko zuen Mendiburu zentzuzkoak. "Liburu bazter guzietarako egiña da, ta itz guziak ez dituzte era batean bukatzen euskaldun guziak... Liburu onetako euskera len egin nuenarena baño errezagoa da; ta angoa ere aditzen dote, dagoen; bezala... Eta bein edo berriz zerbajt galduagatik, laster oituko dira aditzen djtuzten itzetara; eta beste, bear ez diranak utzirik, artuko dituzte beren hjzkuntzetarako itz euskaldun garbi leunak".

Zer esan nai du onek? Euskaldunok bata bestearen bearrean gaudela, noski, elkarenganik ikasi bearra degula, euskera osoago ete bateago egiteko. Ez gaitetz-

kela bakoitza bere euskalkjan sartuta gelditu, euskalkien gaiñeko euskera batera jo bear degula. Ortarako, gutxi ba zan ere, egjn zuen zerba;t Mendjburuk. Zuur jokatu nai izan zuen, bear bada zuurregi. Itzik zabalen eta adituenak erabjltzearen, orrela, gure ondasun asko lurpean utzi zituen, erraztasunari begiraturuz. Euskalerrj osoan ezagutzen ez ziran itzen batzuk erabilli bazituen ere, ez asko. Bata-sunaren billa dabillenak maiz egin dezake oker au.

Delako oker au Kardaberazek ere ezagutu zuen, eta nolabait osatzen saiatu zan. Mendiburu Nafarroan bezela, Kardaberaz batik bat Bizkaian eta Gipuzkoan zear ibilli da Jaunaren itza zabaltzen. Gipuzkoa'ko eta Bizkai'ko euskera egjten badaki eta (bietan idatzi du. Eta beti euskerarik jakiñenean, au da, batasunera jotzen duela. Gipuzkoako euskera utsa egitea ere ez zjtzaiion Bizkairako eragozpen; geienek atsegijñez entzuten zuten an gipuzkera. Baiña an ere ez ornzen zuten urrutiagokorik ongi aditzen. Eta, bertakoa gogoago entzuten zieten, noskj. Orregatik, Kardaberaz'ek nai luke, Mendiburuk Nafarroarako egin duena beste norbaitzuk Gipuzkoara'ko eta Bizkairako egitea: kristau-erakutsizko liburuak bietan atera. Gipuzkoak eta Bizkaiak ez dute Nafarroak bajño gutxiago merezi, eta premia andiagoa dute.

Ala zion berak: "Aita Mendjbururen zelo andiak Nafarroako erara liburu eder probetxuzko asko atera dituen bezala, Jainkoaren ontasunari eskatzen diot, Bizkaiko bjotz nobleren bati ango era ta dialektoan zeruko dotriña ta ejenploen ljburuak ateratzeko, arren, argi zeloz ta gogoz (bete bat eman djozla... Arjmeen onerako Bizkaiko, Nafarroako eta Gipuzkoako iru djalektoetan eskrjbitzea guztiz premiazkoa eta gauza bearra da. Gure izkera bien erdikoa bezala, Nafarroan eta baita Bizkajan ere aditzen da. Baiña ez Nafarrak Bizkaikoa, ta ez bizkajarrak nafarrera aditzen dute; ta bata besteagandik urruti eta bakoitza bere bjdetik dabil. Jainkoak zuzendu ditzala bere glorjarako".

Kardaberaz ez dago, orraitio, lan ortarako beste iñoren zai, eta berak ekingo dio lanari. Baiña nola idatzi? "Emen usatzen dan izkerarik jakiñenean". Bizkaiko ta Gipuzkoako jakjntsu askorekin itz eginda gero. Bjzkaieraz ere bai. Eta Bizkai-tarrentzako liburu batean, lege zentzuzko eta egokiak ematen ditu, Bizkaiko euskeraz jatorrago eta garbiago idazteko.

Mogel

Sail au abukatzeke, Bizkaitik datorkigun iritzi bat jaso dezagun. Mogel zaarrenaren liburu bikaiñean, *Peu Abarkan*, arkitzen degu, bostgarren jardunean. Peruk eta Maisu Joanek elkarrekin darabilkiten jardun ortan, azken batean, beste bi sartzten dira jzketa-lagun, bata gjputza, eta bestea Bidasoaz andiko euskalduna, "prantzesa". Peruren adiskideak dira biak, eta bakoitzak bere euskeraz diardu. Ez dute irurak elkar aditu ezjñik, bakoitzak bere euskera erabjlliarren. Maixu Joanek ez dio ain ondo ulertzen prantsesari Arriturik dago, entzuten duen izketa euskarazkoa danik siñestu ezinjik. Ortik sortzen da onoko eztabajda au:

"Peruk: Ez dakit onen euskeriaa aituko dozun.

M. Joanek: Zer, euskeria izan ta nik aitu ez?

Peruk: Nj egjnda nago oneej entzutera, ta zurj bajzen ondo ajtuten deustset".

Peruk pranzesarekin jardunalditxo bat eginda gero, ea ulertu dien galdetzen dio Maixu Joani, eta onek erantzun:

"Berba banaka bat bai, ezer ez geiago Orren arin esatea, jijaka berbak aiatu-

tia ez da neretzat". Eta ez du siñestu nai euskera danik ere entzun duena, bai adarra jotzearren asmatutako izketaren bat. Eta Peruri berriz galdetzen dio:

"Peru, ta zuk aituren dituzula berba-saltsa ta gatx orrek?".

Peruk: "Bai nire emazte ta umiak bere".

M. Joanek: "Zelan ori, itoaren itoz eta arin esan biarrez ta arnasa-ots batzuen artean badiño guztja?".

Peruk: "Alan uste dozu zuk; baiña egingo bazjña soinu onetara ta aitu berbak, etzenduke orrelangorik esango. Ñeuk bere lenengoz etorri zanian, ez neutsan zeuk baiño geiago entzuten bajña orain txit ederto derizt".

Panzasak berak a;torpen berdjntsua, antzerakoa, egiten du:

"Neri ere Bizkaira ethorri nintzen lenbiziko egunetan, zuri bezala gosta zitzaitan emengo euskera aditzen. Orain berriz nerea bezala aditzen dut".

Peru Abarkan ikusten degun prantzes au ez da, noski, Mogelek asmatua. Prantziako matxinada inguruan, mugaz andjko euskaldun eta erdaldun bat baiño geiago, askotxo, etorri zan onuntz, eta Markiñan ere gelditu zan bat edo beste. Arrezkeroko abizenik ere bada gaur Markjñan, bat Duralde beiñik bein. Eta olako orri gertatuak argi berria ematen digula esan genezake, gure euskeraren, banatasuna etalbatasuna ikusteko. Euskera, zatitan banandua egon arren, bat dala adierazten digu. Etxeberri Sarakoak zioena. Eta elkarrekin jarduteak, artu-emanak izateak asko laguntzen duela esaten digu besteen euskerara belarria oitze-ko, eta batasunera bjdean jartzeko.

Emen bukatzen det itzaldi onen leenengo sailla. Iru edo lau irakaspén atera ditzakegula uste det esan degunetik. Gure klasikoek erakutsi djgute, banandurik zatiturik, dagoela, euskera ez dala euskaldun guztiengan berdiña.

Gero, idasle batzuek erakutsi nai izan digute zerk egiten duen, nondik dato- rren euskera ain banandua eta zatitua egote ori. Elkarrekin artu-eman gutxi izate- tik ornen datar gejen batez, elkar gutxi ezagutzetik, literatura urria eta ezberdi- ña izan eta bera ere ez irakurtzetik. Gero, idazleak geienetan beldurrez bezela ibi- lli dira, irakurleak ulertuko ez Ote dituzten. Orrela euskera murrjzter-a egin dute; leku bateko euskera bestekoarekin aberastu bearrean, uzkur ibilli dira, beldur izan dira bakoitzak bere aberastasunak besteei eskaintzen. Eta ez da or gelditu gure okerra. Txarrena izan da erderara jo degula, guk uzurtasunez eta beldurrez gal- tzen utzitako itzen utsuneak betetzera. Ortik ere banakuntza-iturri. berri bat sortu zaigu, bakoitzak urbillen izan duen erderara jo duelako, emengoak Gaztelakora, eta angoak Prantzia eta Biarnokera.

Euskera zatitu ori ikustean, zer egin dute gure idazleek gejenetan? Aalik eta euskera jbatuena, jakiñena eta zabalduena egiten saiatu. Neurri urrian baizik ez dute egin Larramendik Mendjbururi esaten zioena: nozik. bein beste euskalkien bateko edo beste erriren bateko itzak erabiltzea. Mendiburuk egin zuen, bai, noiz edo bein, eta ori euskerarentzat aberasgarri izan da. Geienak beldur ziran, errez- tasunera, ulerterrazago izatera jotzearren. Mogelek esan digunetik atera geneza- ke ez zutela orrenbesteko beldurrik izan bear. Badirudi Mogel ez datorrela guztiz bat Kardaberazek eta Etxeberriek esan zutenarekin: alegia, Bizkaiko euskaldunak ez duela Naparren euskerarik aditzen. Artara oitzea, ori da guztja, or dago kakoa. Peruk eta Prantzesak leenbjzikotan ez zuten elkar aditzen; gero, berriz, ederki. Elkar entzutera ojzeak dakar aldaketa orj.

Gaurko egunetan ere, orixe litzake askoren jritzian, batetasunerako biderik garbiena.

Baiña orajngo joerak beste bide, batetik dajltza, noski. Leenagoko idazleek, klasikotzat dauzkagunek, nolabaiteko batasuna egin-naia ba-zuten, bai, bakojtzak bere euskalkian bederen. Orain gorago jo nai da: euskalkien arteko edo gajñetiko batasuna lortu naj da, euskera jdatzian beintzat. Beste izkuntza landuetan bezala, euskaldun guztientzat euskera bat jarri nai da eredu nagusj, eta ori gojtik bera ezalrita.

Joan dan mendean, emeretzigarrenean, asita gabilta asmo auetan. Eta leen leenik, ortografjazko batas uha egiterako joera izan genu en.

Nortzuk izan ziran aurrelari? Nortzuk eman zituzten leenengoko uratsak, pau-soak, emen, ortografiaren sail ontan? Saia gaitezen erantzuten, ea askoren iritizi okerrak zuzentzeko ajña argi egiten degun.

Askok Liste izan dute, eta uste dute oraindik, ortografiazko auzjak gure artean Bidasoaz onuntzeko euskaldunok sortuak ditugula. Eta ez asmorik garbienaz sortuak, gaiñera, erdaldunenganjk berejztearren, edo gere buruak nabarmen-tzearren edo olako arrazoiren bategatik ez da ola, ez ala. Oso bestela baizik.

Gai ontan bide berririk urratzen ez giñan emen asi, Bidasoaz andiko aldean baizik. Nondjk asi bear zuen? Literatura asi zutenen aldetik asj bear. Berezkoa da. Esaterako, Leizarraga bera asi zan K erabiltzen: bekatu, ukan, ekarrj eta ola, geroagoko beste batzuen kh-ren ordezkoa. Toki berean Etxeparek, beccatu jar-tzen zuen, h-rik gabe, bi letrekin, Joaten orde. Jakiñak dira, edo jakintzat ematen ditugu Oihenarte-ren alegiñak, H letratzat ez on artzeko. Au ere neurri batean Lei-zarragaren askolakoa zan: baiña ura baiño aurrerago zijoan bake, adiskide, uken, bekajz, ekj, eta ola idazten zuen, eta beste tarteko H-en ordezkotxo bat era-bilten zuen: *bete, ez bethe*.

Baiña antziñakoen ezbai eta joerak utzita, goazen orajntsuagoko batzuetara, XIXigarren mendeko saio berrjetara.

Aipatzekoak dira bilbide-urratzaille: 1838-n, *Angra Dena MarMren Ilhabethea* argjtaratu Zuen, eta Luis Luziano Bonaparte. Nor zan leenengo ori? Badirudj gero ere idazten jarraitu zuen apaiz bat zala: Jaureche apaiza.

Nola nai ere, 1838'ko liburuaren egilleak bide berri bat urratu nai izan zuela ukatzerik ez dago. Argi eta garbi esango zuen euskerak bere jdatz-legeak, bere ortografja izan bear zitueta eta berak ortarako arau batzuk ematen zjtuem

Onen urrengo, Bonaparte Printze jauna izan zan bide ortan pausu berrjak emango zituena. Ez zan bera euskalduna. Ala ere, Euskalerrjko euskera berezj guztiak aztertzen ari bajtzen, beste jñork baiño argiago jkusi zuen ortografja berri baten bearra, eta euskerarentzat egokiena zeritzana asmatuko zuen.

Bi auen ondoren, etalberauen bidetik datoz gero Bidasoaz onuzko saioak. Bonaparteri jarraituko zion Manterolak gure artean, eta Jauretche eta Bonaparte-ren ildotjk ekin zion Aizkibelek, bere lztegi aundian. Geroago sortu ziran Azkue eta Arana Goiri, bide berriei azken eskualdia edo ikutua ematen.

Baiña goazen polikj eta astiro, eta ikusi dezagun nondik nora zebillen *Maria-ren Ilhabethearen* egilea 1838-n.

Aurrenik, gure ortografiaren anarkia erakusten zigun, gure arteko legerik eza, araurjk eza.

Euskal-idazleek erdal-ortografiarj jarraitu ornen diote geien batez. Baiña argi ornen dago euskerak bere soiñu eta otsak ba-ditueta eta ortaz bere ortografia bear duela. Ez bedi aipatu oraiñarteko usadio edo oiturarik "Ez bedi ekhar, dio berak, oraiartinoko usaia; usaia klarki gehientzat kaltekor denean, utzi behar da

gehientzat ona denaren hartzeko". Onekin ez du besterik eskatzen euskerak beretzat on dituen letrak artu bear dituela bajzik, eta on ez dituenak utzi. Idazle onek ez du naj bere burua ortografi berri baten asmatzaille azaldu. Gai ontan jakjntsu diranen irakatsietatik euskeraz idazteko legeak atera, besterik ez du egin nai.

Iru dira Jauretche dalako onentzat legeak: leenbizikoa, izkuntza bakojtzerako ez degu artu bear izkuntz ortan ez dan soiñu edo boza dakarken letrarik: bigarrena, soiñu edo boz bakoitzarentzat ez da bear letra bat bera besterjk; irugarren legea, orajno gutxiago erabilli bear da letra bat bera soiñu bi edo geiagorekin.

Iru arauok gogoan dituela, jdazle onek letra batzuk kendu egjngo ditu euskal-alfabetotik: *q*, *y* eta *y*; *g*-k beti soiñu berdiña izango du; berdin nai du *c* letrarentzat, edo kendu eta aren ordezt *k* erabillj; *z* biguñaren ordeztkoa danean, beti *zeta* idatzi. Orrela euskal-ortografia ja gaurko legean gelditzen da. Bakarrik, *x* eta *tx* idazteko ez du ezer berririk asmatu eta leenean utzj ditu, bata frantzes erdalduenen *ch* utsa, eta bestea, berriz, *ch* ori bera, *t* aurretik duela.

Jauretchek eman gabeko pausuak geroxeago Bonapartek emango zituen. Eta or daukagu, azken batez, Aizkibelek eta Manterolak Gipuzkoan eta Luis Iza Agjrrrek 1881-garren urtean Bizkaian sartu zuten ortografia.

Orduan asj ziran Bidasoaz emendik xeetasun geiago eskatzen eta laster agertzen dira Azkuek eta Arana Gorik zabaldu zituzten legeak.

Bi auen inguruan sortu zjran eztabaidarik gogorrenak, beti elkarrekin aditu eziñik, lbatzuek eta besteak elkarri amor emateko gogo gutxi erakusten zutela.

Eztabajda auek mugaz emendiko aldean gertatzen dira. Baiña, azkenez, ango eta emengo, guztiek elkar artu eta ulertu naia erakutsi zuten. Ortarako batzorde bat jarri ere bai, Adema Zaldubi idazlea buru. Utsean gelditu zan dana. Batzordeak porrot egin zuen. Eskola guztietakoak, joera guztietakoak ziran tartean, Arana Goitarren aldekoak ere bai. Batzarrak uts egin zuen. Noren eruz? Bototara erabaki bear zjran eztabaidak, eta Aranatarrakbeste guztiak baiño batzarkide geiago ziran batzarrean, beren artean gai artan iritzia emateko eskolarik naiko ez zutenk ere bai, besteek zjotenez, eta orrela besteok ez zuten jarraitu nai izan. Orrela aurrera egiterik ez zegoela-ta, etorri zan bidetik itzuli zan bakoirza etxera, ezer erabaki gabe. Ez dago beste istillurjk emen. Eta ortografiari buruzkoa zan auzi guzia, ez euskera batuarena. Ez da ere egia (oker dabilta bestela diotenak) ango eta emengoen artean orduan alkar aditu eziña sortu zala. Ain zuzen orduan edo ordutik aurrera artu zuen indarra ango eta emengoen arteko elkarte batek, *Euskalzaleen Biltzarrak*.

Urrengo alegiñak ortografi-batasunerako, Euskaltzaindia sortu zaneakoak djra. la ogej urte geroago. Euskaltzajndjaren eskuetan jarri zan auzia, eta onek eman Zuen bere erabakia 1920-ko urtarjllaren 8-n, Aranatarren arau batzuk ontzat emanaz eta on artuz: *erre* gogorra ere, gaiñean puntu batekin, ontzat eman zuten, eta *d*, *t* eta / bustiak erebai, gaiñean marratxo batekin, eta *x* eta *tx*, bata prantzesen *ch* eta bestea gaztelarrena idazteko. Azkenengo letra auetan zeukaten aldea Azkue'k eta Aranak, ajn zuzen, eta euskaltzaindiak Aranaren aldera erabaki zuen.

Urte batzuk geroago, 1939-n bukatutako gerratearen ondoren, Euskaltzajndiak erdi ixilpean zjarduela, letra marradun edo txapeldun aien ordezt, letra bikoitzak erabilli zitezkeala erabaki zuten: *erre* bjkotza, alegia, eta *d*, *t* eta / bjkoitzak. Ortan dago gaur ortografj-batasuna. Batasun onek nolako erantzuna izan zuen euskal-idazleen artean? Bidasoaz emendik, geien batez, aintzat artu zutela esan

bearrean gaude. Bidasoaz andik ez zuen erantzun ajn birjbillik artu. Eta gaur ere ortan gaude.

Auzi ontan, norbaitek esan dezake ez degula H-ren aipamen aundirik egin. Gauzak gaurko begiz ikusita, emen utsune bat dagoela esan lezake norbaitek. Ez da olakorik. Zergatik egin bear genuen letra orren aipamenik, ortaz ez baitzan izan eztabaidarik ez auzirik, ez aurka ez alde. Bai; gaurko giroan sartuta dauden batek bear bada ezetz uste ala da. Leenago ez zan izan oraingo borrokarik: H bai, ala H ez. Emengoek ez ziran leiatsu angoei H kentzen, eta angoei ere ez zioten emengoie letra ori sartzekorjk eskatu. Ortografi-utsezko eztabajdak zjran ordukoak, zein soiñuri edo zein otsi zein letra egokiago zitzajon erabakitzeoak. Ori zan guztia. Eta H orri buruz, ajn zuzen auzia erabakitza eman zitekean: letra erabilli bear zan, letra orrek berea zuen arnas-otsa adierazteko. Ojhenarte andiaren iritzia edo joera, H ori letratzat ez onartzekoa, euslerik gabe geldjtu zan eta aazturik zegoen. Eta H-a or gelditu zan bizirik bere soiñua erabiltzean duten euskalkjenzat, baiña andik kanpora iñork ez zuen ezer jokatu letra orren alde. Ez orren, ez Zuberotarren ü-ren alde.

Oraingo joera urte gutxiz onuzkoa da. Batez ere, Baionako batzarretik onuzkoa. Emengoen artean iñork leenago erabilli badu, ez da izan letra orri gure euskalkietan leku eman eta sartzearen, batasunerako euskeratzat Lapurtarren euskera edo antzekoa artzearen baizik.

Gai ontaz ez det luzarago jardun naj. Esana askj bedj.

Ortografi-batasuna egin ondoren, euskera berdintzeko alegjn eta saioak datoz urrengo. Au ere, Euskaltzaindiaren ardurapean, Euskaltzaindj sortu-berria bide-erakusle dala.

Urrats au urrats berria, pausu berria degu. Artean lau euskalkj nagusi genituen, laurak nolabait berdinkuak eta geiago edo gutxjago landuak, bakoitza bere literaturarekin. Emendik aurrera, aiei guztiz agur egin gabe, baiña aien gaiñetik, euskera bat lortu nai da, euskaldun guztientzat eredu jartzeko bezelakoa. Ortara iritxi nai liteke, beintzat euskeraren literatur-mailla baterako.

Euskaltzaindja sortu zaneke azaldu zan asmo eta ames ori. Gure izkuntza bat egitea, edo batasunera bidean jartzea, ori jzan zan Euskaltzaindiak aurrean jarri zituen elburuetatik bat, eta ez garrantzirik gutxienetakoa. Orajndik ez du iritxi. Gauza zailla izan, noski, ez berez berezko lana. Baiña alegjñjk egin da bide ortatik, leen eta oraiñago.

Leen eta oraiñago esan det. Au esanaz, bi aldi berezi nai ditut obatasunaren billa egin diran saio eta ekiñaldietan. Biei gain-begiratu bat egiten saiatuko naiz.

Leendabiziko aldja, Euskaltzaindia sortu-berritakoa.

Egia esan, batasun-nai au ez zuen Euskaltzaindiak berak sortu. Ikusi degunez, ez ziran egon euskaldunak leendik ere beren gaitzaz konturatu gabe. Eta gaitz ori sendatzeko alegiñik egjn gabe ere ez. Baiña zenbat eta elkar ezagutuago, zenbat eta euskal-gogoak sustrai sendagoak bota, gejago nabarjzten zan euskaldun guztiek euskara bat izan bearra. Eta gureak berez esnatu ez balira, or zeuden atzeritarrak gogoratzeko. Laster dira, ain zuzen, eun urte, atzerriko izkuntzalari batek (Hovelacquek) onako zerbaite esan zuela: "Izkuntzarik geienek, tokian tokiko izkeraz gajñera, beste zabalduago bat ba-dute, alkar artuz bezela sortua, eskolan edo nonbait ikasia, eta literaturak erabiltzen duenaren antzekoa, edo

aren urbillekoa. Euskalerrian ez da olakorik gertatzen; idazle bakoitzak bere euskera du".

Izan ere, ala da guk lau bost euskera ba-ditugu. Euskaldun guztiek elkar errez ulertzeko euskerarik ez da gure artean sortu. Odazleek pausu txiki batzuk eman ditzutela aurrerago joateko, baiña bakoitzak bere euskalkjaren barruan, euskaldun guztiek elkar aditezko erarjk lortu gabe.

Idazleek banaka lortu ez zutena, nork edo zerk lortu zezakean? Geienak Akademia baten begira zeuden. Iñork ezer lortzekotan, Akademjak lortu bear zuen. Akademiak ezarri bear zuen batasuna ortografian, idazkeran, eta berak urratu bear zituen euskera batu baten bideak ere. Iritzi ortakoak ziran okerra zuzendun zuten geienak. Eta orra ortako ordua iritxi orain dala berrogeitamar urte.

Ordu orren begira, lentxeago asiak ziran, bai, saiaketa bat edo beste, esaterako, Azkuek bere *Prontuario de la Lengva Vasca* ljburuan egiña, Gipuzkera osotuari bidea iriki najez.

Baiña egia da gero Euskaltzajndjak artu zuela bere gajn egjteko au lru elburu izango zituen Akademia sortu-berri orrek, onela zion lenbiziko urtean zabaldu zuen orritxo batek. Iru elburu: leenbizikoa, euskeraren ortografia bat egin; bigarrrena, iztegia garbitu eta osotu; eta irugarrena, euskera literario bat, euskaldun guztientzat balio zezakena lortzen lagundu. irugarren elburu au gero Euskaltzajndjaren arauetara eraman zuten. Eta bertatik ekin zioten lanari.

Zer egin zuten, egin? Leenbizij, ortarako zer giro zan ikusi, iritziak eskatu. Bata-sunjk bai ala ez, eta nola egin.

Leendabziko galaerak bajezkoa artu zuen gejenen aldetik. Zaillena gelditzen zan: batasuna nola egin?

Bi euskaltzaiñek, Kanpion eta Broussajn jaunek, eman zuten aurretiaz beren iritzia. Bi bide arkitzen zituzten egokienak batasuflerako: leengo euskalki landu-netako bat artu literariotzat euskera idatzirako; edo beste euskalki bat, bederatzi-garrena, sortu, leengoetako bat oiñarri arturik.

Euskalki zaarretan, zaarrez eta landuago, Lapurdiera ikusten zuten landuena eta egokiena ortarako. Baiña Lapurdiera zaarra orain illa degu. Lapurtarrek ere ez dute erabiltzen. Naiko aldatua daukate. Beraz, bide obetzat zeukaten gaurko egunetako euskalki biziren bat autatzea: gipuzkera, edo gjpuzkeraren urbillekoren bat. Batez ere, gipuzkera, guztjen erdian dagoelako, eta euskaldun geienentzat ulerterrazena dalako. Baiña ez gjpuzkera utsa ere. Nola galtzen utzi beste euskalkietan gorde diran ainbat ondasun? Beraz, gipuzkoarren euskera besteen ondasunez osatu egin bear zan.

Euskalerrriaren iritzia jakiteko, lau batzar antolatu ziran bereala: Bjlbon, Donostian, Lekarotzen eta Hazparnen. Idazle batzuek, berak beretara ere, oiali zuten beren esatekoa.

Iritzi-emailla guztiak ez zetozten bat. Batzuek zioten ez zala, bejntzat, euskalkirik ito bear; ori euskeraren eriotzea izango zala. Euskal'-i bakoitzean batasuna egin, bai; besterik ez zuten nai, euskera biziaren kaltegarri edo ilgarrri jzan ez zedin. Iñor beartu gabe jokatu bearko zan, nola nai ere. Beste batzuentzat, euskeraren bizia, euskeraren etorkizuna, euskera batuan zegoen. Eta iñongo euskalkjrik artu bear bazan ojñarri, bororik geienak Giputzen alde zeuden.

Aldi artan erdaldun izkuntzalari batek (Ramón Menéndez Pidal'ek) jtzaldi bat eman bear zuen Bilbon, eta egun ajetako gai oni buruz oar batzuk egiten zizkion Euskaltzaindi sortu-berriarj, Euskal-Akademjar, Kanpion eta Broussain jaunen ageria irakurri ondoren.

Bera ez zan jaun oien iritzikoa. Menéndez Pidal-entzat Euskera batuak errja-

rena izan bear zuen. Baiña gipuzkera batu orj, Kanpionek eta Broussain jaunak azaltzen zuten oh, izan zitekean erriarena? Ezezkoan dago erdaldun izkuntzalaria. Orregatik, beste bide bat erakusten du batasunera irixteko. Gogoan du, leenbizi, izkuntza ez dala gramatika-bidez sortutako ezer, bai gizarteak, erriak sortutako zerbait. Munduak ez dauka, ez, izkuntza berri bat sortu eziñjk; baiña ez ornen da ortara iritxiko, izkuntza berriak asmatuz, volapuk edo esperantcok sortuz, edo beste izkuntza batzuk naastekatuz.

Menéndez Pidal orren eritziz, euskaldunek euskeratbat izan eziñik ez daukate; baiña ez dute beingoan edo bat-batean zortuko. Lapurdiera naiz gipuzkera neurri egoki batean naasturik, gaiñera beste euskalkietako ondasun batzuk arj ezarrita, ez litzake gauza izango orrelako euskera batean ljburuak ateratzea ere; baiña, aren iritiz, ori ez da sekula erriarena izango. Orrela euskeraren bizia etenda geldituko litzateke. Olako euskercak leengo mendeetako euskerarekijn lokarrij gutxiegi izango luke. Euskaldunck ez al dute beren euskera orrela ilko, ez Bizkailcoa, ez beste iñongoa.

Ala ere, euskaldunek euskera literario bat bear dutela eta nai dutela dirudi. Ezjngo al dute ori iritxis artifizialkeriarik gabe? Baierez uste du Menéndez Pidal-ek. Artifiziala. itxura utsezkoa izango da landarea, alan brezko adarrez eta paperezko ostoz ornitzen badegu; baiña ez da olakoa izango, azja erein eta lanaren lanez erneazi eta azten laguntzen baldin badiogu. Orrelakoak izan bearko du euskera batuak ere, baldin errian sus trajak artuko badiu, eskolatu gutxi batzuek eraibiltzeko tresna izango ez bada. Zer egin dezake, beraz, Euskaltzaindiak? Esaterako, indarrijk geien erakusten duen euskalkjari aurrera egiten eta zabaltzen lagundu lezaioke. Euskalki bakoitzak erakutsi dezala bere gaitasuna, zeieñek daukan zabal tzeko edo edatzeko bizitasunik eta kemenik gejen, eta beste euskalkien ondasunak beretzako indarrijk geien. Olako euskalkiak berez artuko du indarra idazleen lurretan. Eta idazleek lagunduko diote zbeste guztien artean nabarmentzen eta gaiña artzen. Orrela sortuko djra idazleen lurretatik itz berriak ere. Eta itz berriok ere, berak nausituko dira, piskaka, la igarri gabe.

Egiteko ontan euskaldunak ez zuten urduriegi ez lasterregi jokatu bear. Ez eta aginduz, goitik bera, legez ezer ezarri.

Euskaltzaindjak ez zuen aldi artan jokatu izkuntzalari erdaldun onek erakutsitako bidetik oso urrutiturik. Ez zan legez ezer erabaki. ez agindu. Beste bide batzuk edo egiteko batzuk zeuden ordukoz beiñagoak: Euskera sakonago aztertu eta ezagutu gramatika osoago eta jakite-argiz ornjtuago bat atera iztegia ugaritu euskalki guztien ondasunak bildu. Bide ortatik joaz sortuak dira Azkue-ren Morfolozja. errietan egindako azterketa edo Erikkizundia. itzen eta aditzen tornarrik erabillienak jakiteko; ortara zi joazten lztegi alik osoena egiteko lanak Ortarako izan ziran. esaterako, Ajta Oyeregiren itzik zabalduenezko iztegia. Azkue jauna, gaiñera berak leenago eta gero gelenen gogoko geratu zan bideari ekiñez, Gipuzkeraren inguruan saiatu zan euskera batua moldatzen eta ala bere Gipuzkera Osoa dalakoa eman zigun, literatur-euskeratko ojñarri edo enbortzat Gipuzkercakoa arturik

Azkuek berak jokatu zuen Gipuzkera Osoa orren alde beste iñork baiño su ta gar andiagoz. Onela zion Euskaltzaindia sortu aur'etik, Gipuzkoako Diputazioari eskiñi zion lilburu batean: "Gure euskera zar oni, antziñako jzkera guztiai bezela, umetsua izateak beronen bizia erruz erkintzen dio. Bakarra izan balitz euskaldun geienok ezkenduke adiskideen artean erderara jo bear jzango. Ezin bakartu dezakegu, banl bai... Oso ta nun-naj zabaltzeko jndardun izango litzake bat egitea eskuratu (lortu) ezkerok. Gipuzkoako izkelkia (euskera) dugu onetarako gaie-

na; beronen gainean jzkera batu liteke; bazterretako izkelkien gajnean ez, erraz beintzat. Jaunak Euskalerrriaren erdi-erdian Gipuzkoa eta izkelkj guztien muntzat berarena jarri duen ezkeroztik, Gipuzkoak ar beza, beste Aldundiak baiño ere gogozago, izkera batibizibidea emateko ardura eta arloa".

Gipuzkera osotu Ortan egin nai izan zuen Azkuek bere nobela Ardi Galdua. Eta onen itzaurrean berriz ekiten dio bere leloari: "Euskera ilgo ezpada, oraezekoa, nai ta naj ezkoa degu izkelki bati, djalekto bati euskaldun guztiok errazen ulertzen degun izkelkiarj, Urumea-bazeerrekoari jndarra eta kemena ematea".

Eta geroago, Gipuzkera osotua atera eta gero, batasun-billa Bilbon, Donostjan, Lekarotzen eta Hazparnen egjndako batzarrak ajpatu ondoren, bere egjten ditu beste Bizkaitar baten itzak, Bjktor Garitaonaindiarenak: "Nire aburuz, Gipuzkoako jzkelgia autetsi bear da, beste izkelgiak baiño obari geiago dituelako bere alde. Errazagoa da, bai zabaltzeko eta bai ulertzeko. Beste guztien erdian arkj-tzen da; eta errazago da erdjkoa bere inguru edo alboetara zabaltzen ertzak bat egjten baiño. Bizkaitarrak ulertzen dabe Gipuzkoarren jzkera, Gipuzkoarrak ez Bizkaitarra. zuberotar edo Lapurtarren artean ori bera jazoten da (gertatzen da). Idazle guztien euskera orj ez da izango gaur egunean itz egiten edo idazten dan Gipuzkoera, baizjk osotua, apaindua. Artu, bai Bjzkaiko eta bai Zuberoko eta bai Napar eta Lapurdiko izkelgj edo euskerak djtuzten edertasun eta obekuntza berezjak eta Gipuzkoako jzkelgjari ezarri".

Orra Gipuzkera osotua nai zutenen elburua. Eta bide ortatik egin ziran alegiñak eta saioak, ogeitamasejko gerratea etorri zan arte. Orduan bai Euskaltzaindiaren lanak, eta bai euskerazko lan guztiak, etena jzan zuten zatilbaterako Euskalerrria indarrak menderatu zuen ezkeru.

Eta berriz euskerak eta Euskaltzaindiak burua jasotzen asi zjranean, beste joera bat datar. Nola? Nortzuk dakarte joera berrija?

Bi izen aipatu naj ditut emen: Krutwig jaunarena, eta Lafitte apezarena. Bata, aita alemanaren semea, Bizkaian jaioa; mugaz andikoa bestea. Batez ere, Krutwig jauna izan dala uste det nik oraingo bide berrjen aita. Ez zuen berak euskera amaren altzoan ikasi, bai liburuetan eta an-orke erritar batzuekiko elkar-jzketaldietan. Jaun onek erdiz erdi artu nai izan zuen Lapurdiera zaarra batasunerako oiñarri bakartzat. Gazterik zabaldu zizkjon Azkue jaunak Euskaltzajndiko ateak. Eta andjk, barrutik ekin zion bere lanarj.

Idazle zaarretan billatu bear ornen zuen euskerak batasunerako bidea eta iturria Gure idazle zaarretan ospetsuenak, landuenak, ongien idatzi zutenak, Lapurtar zaarrak artu bear ornen genituzke eredu, eta ez iñondik iñora ere oraingo lapurdiera, Manex-kutsua darioena.

Krutwig jaunarentzat, gaiñera, Lapurdj dago, ez Gipuzkoa, Euskalerrjaren erdjan. Eta mapa buruz bera jarrita, alegjñak egiten zituen ori ala Zala erakustcn, egiztatzen.

Aren iritziz, lapurdiera zaarra artu, eta eginda daukagu batasuna Ori, bai; edozein jdazlerj antz emango zaio nontsukoa dan, bakoitzari geldituko ornen zaio bere kera eta antza, beste izkuntzetako idazle askori gertatzen zaion bezela. Baiña bide zuzena eta bakarra or degu, eta ez beste iñon. Ortan jaun onek ez zuen zalantzarjk.

Krutwig jaunak bere eskolara ekarri zuen ajta Villasante. Bere eskolara, eta Euskaltzaindira. Eta orixe izan zan ain zuzen Ajta Villasantek Euskaltzaindian sarterakoan artuko zuen itzaldi-gaia. Giro ortan du sustraialbeste Bilboko idazle baten joerak ere, Aresti jaunarenak, alegja. Eta onen ildotik dabilzan beste orajñagoko batzuen joerak ere, bai.

Euskera iltzat leen baztertu zana, Lapurdjera zaarra, orixe jarri nai digute euskera idatzi eta literarioarentzat eredu eta lege.

Joera orrekin aurrez aur, bekoz beko. daukagu Lafitte apez mentzuzkoarena. Onek ere batasuna majte du, eta batasuna nai luke, mugaz andiko idazleentzat beiñik bein. Lapurdiera zaarra iltzat dauka, eta orajngo lapurdiera eta Nafarroa Behereko euskera ein batean naasturik egin du andiko aldeko guztientzat lege nai luken euskara eta euskal-gramatika.

Lafittek uste du Euskaltzaindjak ariñegj, lasterregi jokatu zuela Gipuzkerarj begjra larri zanean Gipuzkera nekez on artuko dute beste aldean. Eta arako bejn-tzat euskera batu bat nai du: ez Lapurdiera garria, ez Naparrera, bai zbien artekoa, Zuberoko euskera-tanta batzuekjñ naaste. Euskera orj nausitu ornen da ango idazle eta sermolarijrk geienen artean, Zuberotarren artean izan ezjk. Geiena Lapurdikotik artu du: au baita landuena, literaturarik urgariena jzan duena. Leenari zor zajo berea. Baiña ez geiegi. Orregatik dana Lapurdiera jzan ez dedin, napar-euskeraren kutsu apur bat sartuko zaio, eta Zuberokotik ere baj zerbaitxo.

Ori da Lafittek bere Gramatikan erakusten duen euskara, naparlapurdiera. Jakiña, batasuna au Bidasoaz andiko alderako da. Bidasoaz onakoentzat ez du Lafittek legorik eman nai. Ala ere, ez uste, euskaldun guztjen batasuna gogoan ez daukanjk. Orj ere piskaka pjskaka lortu dajtekena da, eta opagarri. Noiz edo bein etorriko al da! Bien bitartean, egin dezagun bakoitzak gauere aldeko batasuna. Beste ori, urrenez urren, gogorregj jo gabe, emeki emekj, jdazleek ekarrjko digute. Ori da maixu onek naj lukena.

Auen ondoren, ibear bada, beste batasun-saio batek merezi luke aipatzea. Beronen bultzatzailea: J. Basterretxea jauna. *Oskillaso* ezzenak egin du ospetsu. Egia esan, berandu samar azaldu da euskal-alorrera. Baiña bai bizj zekarrela batasunaren kezka. Eta artarako bide bat asmarazi dio kezka orrek Izena ere berria asmanl du bere ume orrentzat: *Euskera osotua*, ez ajn zuzen *Gipuzkera osotua*.

Entzun dezaioGUN berari, *Kurloiak* jzeneko liburuaren sarreran bere asrnakizuna azaltzen: "Orai direla hogei ta amar bat urthe hasi gjñean euskaldunok batasunaren billa. eta egjn dugun aurrerapenaz konturatzen geranean, arras laburra iduritzen zaigu denbora hori.

"Lapiko batzuekjñ azalduko dizuet dana irakurle

"Hasieran zazpj lapiko geneuzkan: Bizkajera, Gjuzkera, Napar Garaikoa, Napar Beherekoa, Lapurdiera, Zuberoko euskera ta Erronkarikoa.

"Lapiko bakhar bat behar genuela ta bat hautatu ta beste lapikoetatik tanta batzuk bota genizkjñ. Hunela sortu zan lenenbizjko batasun-euskalgia.

"Gero, Peruk, Pernandok eta Manexek dastatu behar zuten eltze huntan gordeten zana, Huna zer erran zuten:

"Peruk: "Etxat gustetan lapiko hau". erran zuen, "neurea gustetan jat askozaz gehiago; baiña tira, beharrezkoa dogu. batasuna eta iruntzi egin beharko dogu".

"Pernandok: "Gusto bikaiña du. Ba-aldago eltze oberik?, erran zuen.

"Manexek, berriz: "Eztut iresten allal, erran zuen. Etzait laket".

"Anhitz liburu egin ziran lapiko bakarrarekin. Ikus dezagun orain nola egjn ziran, zelako abegia egin zioten irakurleek, eta zer gertatu zan gero.

"Buru-haulste asko eman zjoten Peruri ljburu hauek, eta bizkajera hutsezko liburuak bethi bezala idatzi eta irakurri arren, sajatu egin zan Gipuzkera Osotuan idazten eta irakurtzen. Manexek etzituen ulertzen liburu haiek. Baiña Pernandorentzat errezak eta pozgarriak ziran. Etzan gelditu Manex lanik gabe eta opor egiten. Huna zer egin zuan gero batasunaren alde: lapiko handi bat hartu, Lapurdi-

ko eta Benaparroako eltzeak osorjk hustu lapjko handj huntan, eta Zuberoko lapi-koaren erdia bere barnera bota zjon. Eragin ondo, eta bigarren batasun-euskal-
kia jalo zan hunela: Napar-Lapurdjera".

Ona guk leen aipatu degun Lafitte jaunaren lana gatz eta piperrez azalduta. Orain zer berri dak Oskillasok? "Manexek egin zuana arras egoki iruditu zitzaion eta hartu lapjko handj handi bat, Manexena baiño bi bider handiagoa, eta han sartu du lapjko hauien barruko guztia liburutto hunen egileak. Eragin ondo eta hemen dizu dasta dezazun".

Orra Oskjllasoren euskera osotua, euskera guztien puskaz egiña. Ñolabait, Mogel-en "*Pera Abarka*" ko bizkaitar, gipuz eta frantzesena gogoratzen digu. Basterretxearen eltzean, lapikoan, euskalki guztiek sartzen dute bakoitzak ibere kojpea.

Etorri gaitezen orain azken-aldiko saioetara. Orain dala sej-zazpj urte agertu zan besterbultzada bat batasunaren alde. Mugaz andjan abiatu zan, baiña emengoak zirala uste det bultz-eragille.

Or degu Baionako batzarra (biltzarra). Geroxeago Ermuko batzarta dator, eta azkenez, Arantzazukoa. *Bultzada* esan diot oraingo joerari. Eta alakoa da. Bajonako batzarra ezkerre, bultzada eta bultzada arj dira asko, egundaiño egin egonak jota bezela. Albait ariñen egin nai dute zerbait. Euskaltzaindja astiroegi eta epele-gj ornen zebjllen. Eta Euskaltzaindjarekjin najz Euskaltzaindjaren gajñetik, aurrera jo bearra ornen dago. Eupada bat ere jaurtiki zitzaion Euskaltzaindjari "edolbata-suna egin eta goitik bera ezarri, edo euskeraren etsai zarete, eta eren etsaien adiskide". (Erbata, n. 28, IX-1963).

Baionako batzarrak eman zuena or dago argjtaratuta, orri batzuetan jasota. Ango erabakjak, batzuk ortografjari buruzkoak djra. Emen agertzen da leenbjziko aldiz H-ren auzia. Euskeara osoaren batasuna badirudi ez daukatela oraindj k gogoan, bai euskalkjen barrukoa. Baiña H ori euskalki guztietan sartzea naj dute bokal bi berdjiñen artean, eta itz baten beraren bi adjera. edo zentzu berejzteko (nahastu, aur-ahur). Ortik aurrera zillegiuzten dute; nal duenak erabilli dezala, eta nai ez duenak ez. Gero, zer-ikusit gutxiko oker batzuk zuzentzeko arau batzuk eman ondoren, deklinabiderako legeak erraten dituzte, eta adjtza nola erabillj edo adjtzaren zein forma on artu erabakjzen. Forma batzuk bi eratara erabjltze-ko aukera edo bajmena dago. Ez zan gauza andirik, baiña ez oso utsa ere. Eta gogoangarriena: Euskaltzaindjari dei egiten zjoten, erabaki aiek aztertu eta onar zitzan.

Beste dej bat artuko zuen Euskaltzaindjak andik geroxeago: Euskaltzaindia sortu zaneko urre-eztaiak zirala-ta, gauza egokiena iruditu zitzaion norbaiti (Aresti jaunari), batasun-auzja berriz aztertu eta konpontzeko bidean jartzen saio berri. bat egitea. Ala egitea eralbaki zuen Euskaltzaindjak. Ojñatjko batzar batek sortua da Euskaltzaindia, eta aren oroigarri, zer gauza egokiagorik, Ojñatin beste batzar bat antolatu eta batasunaren oiñarriak antxe bertan ipintzea baiño?

Bien bjrtartean, Durangoko Gerediaga Elkartearen ere sartzen da tartean. Eta euskaltzale guztiei del egjten dje, Baionako batzarrari jarraituz, Ermuan batzar bat egiteko, ea aurrerago joteko biderik arkitzen zuten.

Emengo erabakjak ere argjtaratuak daude. Zer da beren muiña? Ainbeste elkarrizketa eta eztabajda jzan ondoren, auxe baiño asko geiago ez: H-ari buruz Baionakoak erabakitakoa ontzat artu, eta Euskaltzaindiak Ojñatin artuko zituen erabakjak aintzat artuko zjtuetakoa.

Beraz berriro daude guztjak Euskaltzaindiak zer esango zai. Eta Euskaltzaindiak zer egjnen zuen? Ojñatjko batzarra egin baiño leenago, euskal-idazle guztiei

Arantzazura dei egin, an guzien iritziak jaso eta an guztjekin baten batasun-bideak urratzeko. Eta or bukatu zan dana.

Esan naj det, azken-erabakiak artzeko batzarra, Ojñatikoa, ez zala gertatu eta Arantzazuko batzar ortan emanda-ko bide-erdiko pausu artan, erabakitzeoen aurrerapen artan, gelditu zala guztja.

Beraz, Arantzazuko batzar ori degu aurreko lan guztien gallur bezela. Eta ara begiratu bearko degu. An egjn zan lana, eta artu ziran erabakjak edo zjranak zira-lakoak ere argitara emanak daude.

Artarako izendatu zan batzordeak lau edo bost illabetez ekin zion lanari, eta batzordearen lan orj Arantzazun iru egunez irakurri, azaldu ez eta aldeka edo aurkaka aztertu besterjk ez zan egin.

Ondorena ba-dakigu. Erabaki edo erdi-erabaki edo erabaki-aurrerapen batzuk artu zjran; bat, H-ari buruzkoa, badaezpadakoa, eta bide-erdjkoa. Ango gorian badirudi ezin izan zala geiago egin.

Euskaltzaindiak, bere batzordearen bidez, artuak zeuzkan aurretjk bide batzuk, arau batzuk, eta auetatik ez zuen, noski, alde egjn nai izan. Ona zer irakurtzen degun, urte artan bertan, 1968-garrenean, epajllean artutatako erabakj batean: "Beti izango da kontuan batasunerako normak estuegiak ez izatea; bejn bajño geiagotan bi edo jru era emango dira, denboraren jardunean zuzenketak egiteko; eta, baita ere denboraren buruan premiak bearturik, punturen batzuk aldatu bearra izango dala".

Arantzarurako gertatu zjran gaietan puntu asko jotzen zan: ortografia, itzen formak, morfologja, aditza eta abar. Guztietatik H-ari buruzko erabakia besterik ez zan artu, erdizkako erabakia rbera, ez batasunerako egokiena. (Ongj ikusiko du... ez du gaizki ikusiko... aurrerago jo nai dutenak...). Beste gai batzuej buruz puntu batzuk oiñarriztat artuko zirala, zein puntu izango ziran argirik eman gabe. Aditzaren batasuna beste aldj baterako utzi zan.

Gaiñera, guztia zan bein-beiñeko erabakja, "geroago ta astiroago argitarako ziran erabakjen aurrerapena" besterik ez, "gajak geroago obekj lantzeko asmoz". Eta agiriarenburuan, asiera— asierans aitorpen auxe: "Batasuna, noski, ez da Euskaltzaindiak egin dezakean gauza; eta are gutxiago bat-batean egjn dezakeana".

Gero sortu dan giroaren eberri, gutxi gora beera, edozeiñek jakin dezake. Batasunetik iñozko urrutjen jarri ez ote geran nago. Iñojz. baiño euskera berrj gejago azaltzen zaigu. Eta dana, euskera batuaren jzenean. Bakoitzat dauka bere euskera euskera batutzat, edo talde zbakoitzak alakotzat dauka berak nai duena. Sariketarik baldin bada, lanak euskera batuan edo Arantzazuko arauen araberan egiñak izan bear dutela agjnduko dizute. Or konpon noren euskera batuan egiñak izan duten ez. badakizu. Ala edo olako aldizkarisbatek, leengo euskalkien batean idazten jarraitu arren, norbaitzuen atsegiñezko legeren batzuk bete ezkeru, euskera batua darabilela esango dizute. Bestela dabiltzanak euskeraren etsai dira eta birao guztjak etorriko zaizkje gañera. Danerako ematen du bidea Arantzazuko Batzarrak. Beste ibatzuk, berrjz, an egin zanari gutxi jritzirik, Euskaltzaindiaren azpitik edo gaiñetik, berek sortu nai dute euskera batu ori eta guztiei ezarri. Euskera batua ez ote da euskeraren izen gaizto gertatu? Ez da giro atsegjñjk, ez. Leen bajño banatuago gelditzeko arrjskuan ez ote gauden esan genezake.

Giro ito eta lorrjn ontan, beldurturik edo, Euskaltzaindia jxilik dago eta, guk dakigula beintzat, ez du agindutako lanik aurrera eramane. Orrela, orainarteko ekjñaldiei ez zaie azken onik ikusten.

Euskera biziarentzat (ala esan du oraintsu atzerriko jzkuntzalari batek) arrjkskurik andienetakoa izango litzake euskera batu baten alde zomorro jokatzeari edo burrukatzea. Leenago, oker bat jkusten zuten askok euskera batua dalako ()dan, alegja, beste djaleko bat sortzeko arriskua. Orain daramagun Ebjdetik, bat ez, djaleko mordera sortzeko arriskuan ez ote gaude? Batu bearrean, zatituago eta puskatuago ez ote degu egjngo euskera errukarria? Eta azken batean, euskera batu orren aitzakiaz edo aren aldeko jokatzeko ustean, jnguruko erderen alde ez ote degu jokatuko, eta ez euskalki ez euskera batu gabe gelditu?

Zomorrokeriak utzjta, arkituko al degu bjde oberjrk, zentzuzkoa gokorjrk. Astiroegj, patxara gejegiz dalbillela egozten diote norbajtzuk Euskaltzajndjarj. Ez dute ongi jkusten astiro jokatze ori. Baiña gogoan izan djtzagun artarako izan lejzken arrazojak ere.

Entzun eta ulertu dezagun, esaterako, Mitxelenak Arantzazun bertan esana: "Ezin bestekoa, hil edo bizjkoa dela uste degu euskera batasun-bidean jartzea". Ez dio gaur bertan euskerak bat egjn bearra duenik. Batasun baten bidean jarri bearra daukala dio. Ori egjn bear omen du Euskaltzajndjak. Eta ortarako, aipa ditzagun berriz Mitxelena jaunaren itzak, "gidari eta biderakusle agertu naj luke gauden egoeran, egin ditekeanaren neurrian".

Orra beste zentzuzko gizon baten eta jzkuntzalari jakintsu baten itzak. "Gauden egoeran" zer da guk egjn dezakeguna? Ori ez degu aurkjtu, ez zoromoro jokatuz, batasun bat goitik bera nola nai aginduaz. Gure izkuntza gajxo samar degu ez dezagun zakarregi erabillj; ez dezaiogun gejegizko sarraskjrk egjn, jl ez dakigun.

Batasuna ez da ameslari batzuk uste duten ajñako erraztasunez egiten. Ñekejrk eta eperik bearko da ortarako. Oztopa-arri bat baiño geiago kendu bearko da bidetjk. Mitxelenak Arantzazun esana da urrengo au ere: "Ez da nor Euskaltzajndja, oraingoz behintzat, ojñarritzat zein euskalki hautatuko den erabakitzeke. Badira, hala ere, besteak beste, (eta Bilbao euskaldun ez dalarjrk), euskera idatzjaren beharretarako egokiagoak dirala erdi-aldeko dialektok bazterretakoak baiño". Bajña orain, batek baiño geiagok bazterretakoetara jo nai dute, eta euskaldi zaar eta illetara gaiñera.

Are gejago zion Mjtxelenak: "zenbaitetan, ez dago oraingoz deus egiterjrk, horretarako behar genituzken jstudioak ez bajt ditu iñork egjn. Beste zenbaitetan, berriz, euskalkien arteko batasuna egitea gaitz bada ere, batasunalbehar genduke euskalki bakoitzaren barrenean behinik behin, eta orj gure esku dago".

Izan ere, euskalkj-barruko batasuna egjteko gai ez bagera, nola egjn nai degu euskera osoaren batasunjrk?

Olako arrazoi eta besterenlbatzuk gogoan izanik edo dabil, nonbait, Euskaltzajndja ain astiro, ajn kontuz, pausu ariñegi eta lasterregirik emateko beldurrez.

Orajngo askoren egon eziñak, dana arrapata egin bearrak ere bere arrazojak ditu, bear bada, benetakoak naiz itxurazkoak. Aspaldjtjk entzuna degu bj bide ba-zirala batasunerako, bata *eboluzioz*, gerorik gerora, egitekoa, eta bestea *en-ebouzioz* egitekoa, bat-batekoa. Azkenengo au naiago lukete batzuek orain. Baiña Ermuako batzarrea norbaitek esan zuenez, erreboluzjo batean aurreneko lana leengo jauregiak erretzea izaten omen da, gero ederragoak egiteko. Guk oraingo euskeraren jauregia erretzen badegu, ez dezagun uste gero berriz bjrtu eta eral-kiko degunik.

Orregatik zion Ermuan bertan beste gazte batek: "gai ontan zazpi begiekin ibilli bear degula".

Ez dezagun ames zororik egjn. Euskera bat egiña bagenu, ura zoriona gurea!

Bai, noski. Euskaldun guztiok elkar adjutuko genuke; euskal-ljburuek irakurle geja-go izango lukete, merkeago atera eta salduko litezke. Ura zorjona! Baiña orajndjk amesetakoa. Urrutikoa oraindik. Ames en egi biurtu bearrez, zorion ori urbildu bearrez, ez dezagun urrunago bialdu. Lafitte jaunak Ermun esan zuen bezela, ez dakigu batasuna egin ustez, ez Ote degun euskera, naastuko eta ilgo, eta euskalkj bat geiago asmatuz, jrakurlerjk gutxiago ez ote dugun aurkituko.

Jaun au (Lafitte) beldur zan, errjaren euskeratik urrunduz, euskera batu orrek iraupenik izango ez ote duen; euskera ikastea ez ote diogun erriari neketsuago biurtuko. Ori gure izkuntzaren eriotzea izango litzake. Gurearen erjotzea eta erde-rari indar ematea.

Or dago gure zorigaitza. Beste jzkuntza batzueri batasunaren auzia sortU zitzaienean, ez zitzaien gertatu etxeko izkuntzaren kalte garbjtan: etxeko izkuntza bera sendoago, aberatsago eta geiagorentzat idekiago egiten zitzairen. Gurj etxekoaren ilgarri eta kanpokoaren indargarri gerta lekikegu. Kanpoko izkuntzaren bizigarri eta etxekoaren ilgarri gertatzen zaio euskereari banatasuna, egja; baiña berdin gertai lekiok batasuna ere.

Ongj jkusi zuen Azkue zanak gure zorigaitza au. Eta bizi bizi adierazi zuen bein, Hazparneko errikoetxean, eman zuen itzaldian, Frantzian irakurria zuen ipui one-kjn "Frantzian njntzalarik bejn, ez dakit zein paperetan irakurri nuen, gezurra esan bearrean *canard* (aatea) esatea nondik datorren. Zelai idor elkor batean aate-tal-dea Ornen zegoen gosez, krak batak eta krok besteak, zer jan etzutela. Egazti aietako batek urdajl ustua betetzeko grauskada "bat eman zion urren zuenari eta ezur ta mami jrjetsi zuen. Ajek ala jkusita, beste guztiek elkar jaten asi ziran. Lumaz iñaurria (estalja) gelditu zan laster zelaja; egaztirik bi baizik ez, gizen gizen biak. Aiek ere mokokaldi gogorra egjnta gero, batak bestea barrenean sartuz, taldeko lagun guzien aragjak urdail bakar batean kokatu ziran". Eta Azkuek, bere aldetik: Nik irakurri nuen paperak etzuen ajpatu aatetalde aren inguruan otso ta azeri goseak amorraturik (amikaturik) zelatan ote zegoen. Izan balitz, etzan aate-ri kan bat ere bizirik geldituko; egaztj-mordo osoa, puskatua ta iretsia, urren zan oianera joango zan, otso-azerien sabelera. Talde ura bezelakoa gure euskalki-tal-dea degu, eta al! beronen inguruan otsoa eta azerja bjzj djra. Indian eta Grezian, eta Italian-eta Españain eta Inglaterran eta Frantzian eta Alemanjan eta jzkelgi tal-dea bizi dan erri guztietan bezela, gure artean ere, alkar jrestea bear bada, bildur naiz, sarrakioa erraietaraño sartua daukat, alkar jan eta bat gelditu ibajño lenago, ez ote dituzten otsoak eta azeriak, Frantziako eta Espaiñiako izkerak gure euskalkitxo guzi auek iretsiko".

Ori esan zuen Gipuzkera osotuaren alde ain gogo beroz eta zjntzo ekjn zuen gizon ark. Orregatik, noski, egoera ain negargarrian jkusten zuelako euskera, orregatik naj zuen euskalki sendo eta erdi-aldeko bat euskera batuaren oiñarjta-ko. Orrexegatik, Bizkaiko semea izan arren, eta Euzkajko euskera ajn majte zue-larik ere, itzaldi aren bukaeran onela zion: "Entzun au ongj, euskaldun maiteak. Bizkajtarrak, guztiak ez, noski, baiñan askok, gure euskalkja utzi ta beste bat, erdj-jnguruko bat, euskaldun guztientzat ulerterrazago bat, aitzen aisago bat, autatuko genuke. Edozein euskaldunek zati bat bajño osoa maiteago izan bear du. Au goralbera, guztiok "nik nerea, nik nerea, nik nerea"ka astekoak bagera, otsoak eta aizerjak guztjok ezereztu orduko, sendoenlbjzi dan euskalkja ar beza-te etorkizuneko euskaldun orok berentzat".

Gipuzkoako euskeraren alde zion ori. Sendo ikusten zuen au, eta, orregatik, kanpoko izkuntzen zintzur jresleei iges egiteko egokiena. Baiña Azkueren itzak gaurko egunetako ere baljo ez ote dute? Gure arrixkurik andienetakoa, "nik

nereaka" ibiltze ori ez degu orajndjk uxatu. Eta ez, ain zuzen, bakoitzak bere euskalkiari nagusitza opa djolako. Beren euskera batua asmatzen eta zoromoro indarrez ezartzen saiatzen diranak ere, pekatu berean eta astunagoan erorj djitezke.

Euskerak, bere gaixoan eta egoera bjldurgarrian, kontu andjagoko jokabjdea eskatzen digu. Bizirik irauten lagundu naj diotenak, egjteko ontan sartua danak, seta gogorrik eta arrokerjarik gabe jokatu bear du, apalik eta konturik andienaz. Ez nor-geiagoka, ez eta nor jakjntsuagoka. Ain gutxi, nor gazteagoka edo zarragoka.

Iritzi oker batzuk buruetatik kendu bearra daukagula usre det nik. Ez dezagun uste euskera euskerago edo jatorrago egingo degunj, batua egijnaz. Ez gizartelegeetan Oiñarrituago ere; gauza ageria da. Euskera batu ori, berriz, indarrez eta edozein modutan sartu nai izan ezkeru, gerta diteke euskera bizjaren ilgarrj. Eta erderaren bizigarri. Ikastoletan ikasi dutena bera ere, neguteko landare biurtuko daiteke umeen buruetan, ingurukon gjrorjk gabez, illik geldituko dana. Etxeko euskeratik aldenduegia baldin bada jkastolakoa, etxekoa aaztu eta baztertzea eta ikastolan ezer gutxi ikastea edo bjzjrik irautekorik ez ikastea gerta daitekena da. Ontan saiorik ederrenak eta asmorik onenak zoroenak gerta daitezke. Lafitte jaunak Ermun esan zuenez, asmorik onenak, xederik onenak ez dute bide okerrik zuzentzen. Bidasoaz andjk datorkigun oar au emengoek ere on artzekoa dalakoan nago. Gezurra dirudi baiña, euskera batua dalako ori andikoen aldera etorkor izateko asmoz, aiekikoa egjteko eran eramana dirudian arren, andiko aldean dauka oiartzunik gutxjen, angoen artean aurkitzen du jarraitzaillerik gutxien. Angoentzat egjña ez dala dirudi. Zergarik ote da? Ez ote da angoek beti euskeragaietan emengoek baiño zentzu ohea erakutsi dutelako?

Orregatik ongi etorria bedi Euskaltzaindiaren epetasun eta astiro jokatzea. Euskeraren biziarentzat osasungarriago izango da ori batzuen itsumustuen arj bearra baiño. Euskaltzaindiak ez dio bere egjtekoari ongi eta zuzen erantzungo, berea bear luken gidarjtzta galduaz, iñongo indarkerjri, iñoren oldar eta bultzadari, zinka eta biraoka jardun bearrari amor emateagatik, jaramon egiteagatk. "Denboraren buruan, premiak bearturik, zerbajt aldatu bearra gertatuko baljtz ere"... Urrezko arau au edo oar-arazpen au ez du Euskaltzaindiak aaztu bearko. Itsua izango ljtzake atzera egin bearra, eta are itsusiago bein oker emandako pausu bat zuzentzeko atzera egin naj-eza, urtats txar eta oker batean gogortu eta setatzea. Euskeraren eta euskaldunen kaltetan izango litzake orrelako jokabjdea.

Bukatu dezadan onenbestekin nere jtzaldi au, luzearen luzez zuen aspergarri egjn ez nadin. Bide luze samarra eragin dizuedana, gizaldjz gjzaldi, mendez mende, gure klasiko zaarretan asi eta gure egunotararte. Idazle zaar aietan pakegiroan azaleratu zan auzia, idazle bakoitzak al zuen bezala erabakitzen saiatu zana, gaur burruka-bide gori eta gorrj bjurtu zaigu. Ez dedilla Azkue eta Menendez Pidal'en beldurra, gure erruz edo obenez, egi biurtu. Ez al da gure euskera inguruko otso-azerien zintzurretan ilgo. Orain artean bejntzat bizirik iraun duen izkuntza, euskera batua dala ta ez dala, ez al degu jlzorjan ipiñiko. Lagundu dezaioگون, badaezpadako norgejagokeririk gabe lan egjñez, osorik eta bizirik irauten.

Akesolo'tar Lino A.